

Månedens brev - Juni 2009

Et etterkravs verdibrev fra Finnmark til København i 1909

Trond Schumacher

Månedens brev er et verdibrev frankert med NK 75, NK 76, NK 77 og NK79, i alt 38 øres porto, og sendt fra Galten i Finnmark til København i november 1909. Brevet har på forsiden påtegninger av vekt (14.7 g) og innhold (kr. 5.00) (Fig. 1.). Merkene er påsatt konvolutten med god avstand og annullert med ett stempel på hvert merke, slik forskriftene på den tiden tilsa. Ifølge portoloven av 1. juni 1877 var det ikke tillatt å sette mer enn 4 frimerker på et verdibrev. Frimerkene skulle plasseres med et mellomrom som tilsvarte minst en frimerkebredde, og hvert merke skulle avstemples med ett stempel og stemplene ikke berøre hverandre. I mai 1886 ble forbudet mot å benytte mer enn fire frimerker opphevet, og i desember 1889 ble kravet om merkeavstanden redusert til ½ frimerkebredde eller mer mellom merkene. Dette siste kravet ble først opphevet i 1980! (Kilde: Aune & Aune, 1997).

Fig. 1. Etterkravs verdibrev fra Galten til Kjøbenhavn november 1909. Brevet er etterkrevd 18 øre ombord på D/S "Alten". Portoberegning: Vektporto 0-20g: 10 øre, rekommandasjonsgebyr: 20 øre, assurancegebyr 0-150kr : 8øre; tilsammen 38 øre.

Men det er først ved en nærmere gransking av stemplene på frimerkene og konvoluttene at brevet blir virkelig interessant. Den blå 20-øringen (NK 79) er stemplet **Galten 19.XI.09**, mens de øvrige merkene (tilsammen 18 øre) er stemplet **Altenfjord 20.XI.09**. Galtenstempelet finns også som sidestempel på forsiden av konvoluttene. På baksiden av konvoluttene er påført stemplene **Nordland Postexp. (litra) H 20.XI.09**, **Bureau Reexp. de Kristiania 24.XI.09**, og **Kjøbenhavn 27 nov. 1909 Pengepos . . .** (??? utydelig, ovalt, fiolett gummistempel). Brevet dokumenterer flere interessante forhold som fortjener en posthistorisk klargjøring.

Altenfjord postekspedisjon ble opprettet i 1884, og stempelet "Altenfjord" hørte opprinnelig hjemme på dampskipet "Nor", som trafikerte ruten på Altenfjord (indre kyststrøk av Vest-Finnmark) i perioden 1870 – 1906, en rute som senere ble overdratt til D/S "Alten" (1907 - 1921; fra 23.september 1921 med stempel og stavemåte "Altafjord"). Fiskeværet Galten, på yttersida av Sørøya i Vestfinnmarks ytre kyststrøk, hadde i 1909 egen rute trafikkert av D/S "Kong Eystein". "Kong Eystein" hadde også egen postekspedisjonen og benyttet poststempelet "Vestfinnmarken" i denne perioden. Hvordan kan vi så forklare at verdibrevet fra Galten er blitt stemplet "Altenfjord" om bord på D/S "Alten", og ikke "Vestfinnmarken" om bord på D/S "Kong Eystein" denne novemberdagen i 1909?

Hammerfest—Vestfinmarkens fiskevær—Porsangerfjord og Laxefjord til Kjøllefjord

I november, december, januar og februar.

Mandag 8de og 22de november, 6te og 20de december, 3die, 17de og 31te januar, 14de og 28de februar.

Fra Hammerfest kl. 8 eftermiddag efter korrespondance med sydfrakommende hurtigruteskib ved Skipenes, Medfjord, Kjøllevik¹⁾.

Tirsdag 9de og 23de november, 7de og 21de december, 4de og 18de januar, 1ste og 15de februar og 1ste mars Sandø²⁾, Galten³⁾, Tuffjord, Finnes, Mafjordhavn, Inga, Havøssund, Maaso, Gjøsvær, Skarsvaag, Kamøvær, *Helnes, Kjøllevik, Nordvaagen, S. Honningsvaag, *Porsangvik.

Onsdag 10de og 24de november, 8de og 22de december, 5te og 19de januar, 2den og 16de februar og 2den mars

ved Repvaag, Oldersjord⁴⁾, Kistrand, Indre Billefjord⁵⁾, Kolvik, Hestenes⁶⁾, Sværholt, Tømmervik⁷⁾, *Veines, Laxefjordbunden⁸⁾.

Torsdag 11/11, 25/11, 9/12, 23/12, 6/1, 20/1, 3/2, 17/2 og 7/3 ved Lebesby, Store Torskefjord, Maara⁹⁾, Dyfjord til Kjøllefjord torsdag morgen. (Se nedenfor anm. 6.)

Fra **Kjøllefjord torsdag formiddag 11te og 25de november, 9de og 23de december, 6te og 20de januar, 3die og 17de februar og 3die mars efter korrespondance med østgaende hurtigrute ved Dyfjord, Maara⁹⁾, Lebesby, Laxefjordbunden⁸⁾, *Veines, Sværholt, Lerpollen¹⁰⁾.

Fredag 12te og 26de november, 10de og 24de december, 2de og 16de januar, 4de og 18de februar og 4de mars

ved Kolvik, Indre Billefjord⁵⁾, Kistrand, Oldersjord⁴⁾, Repvaag, *Porsangvik, Kjøllevik, Nordvaagen, S. Honningsvaag, Laholmen, Gjøsvær, Maaso, Havøssund, Akkerfjord (Hjelmsø), Sandviken (Hjelmsø), Inga, Finnes, Mafjordhavn.

Lørdag 13de og 27de november, 11te og 25de december, 8de og 22de januar, 5te og 19de februar og 5te mars

ved Tuffjord, Galten³⁾, Sandø²⁾, Kjøllevik¹⁾, Medfjord, Skipenes til Hammerfest lørdag formiddag.

Mandag 1ste, 15de og 29de november, 13de og 27de december, 10de og 24de januar, 7de og 21de februar.

Fra Hammerfest kl. 8 eftermiddag efter korrespondance med sydfrakommende hurtigruteskib ved *Skipenes, Medfjord, Kjøllevik¹⁾.

Tirsdag 2den, 16de og 30te november, 14de og 28de december, 11te og 25de januar, 8de og 22de februar ved Tuffjord, Finnes, Mafjordhavn, Inga, Akkerfjord (Hjelmsø), Sandviken (Hjelmsø), Havøssund, Maaso, Gjøsvær, Laholmen, S. Honningsvaag, Nordvaagen, Kjøllevik, *Porsangvik, Repvaag, Oldersjord⁴⁾.

Onsdag 3die og 17de november, 1ste, 15de og 29de december, 12te og 26de januar, 9de og 23de februar

ved Kistrand, Indre Billefjord⁵⁾, Kolvik, Hestenes⁶⁾, Sværholt, Tømmervik⁷⁾, *Veines, Laxefjordbunden⁸⁾, Lebesby, Maara⁹⁾, Dyfjord til Kjøllefjord torsdag morgen¹⁾. (Se nedenfor anm. 6.)

Fra Kjøllefjord torsdag formiddag 4de og 18de november, 2den, 16de og 30te december, 13de og 27de januar, 10de og 24de februar efter korrespondance med østgaende hurtigrute

ved Dyfjord, Maara⁹⁾, Store Torskefjord, Lebesby, Laxefjordbunden⁸⁾, *Veines, Tømmervik⁷⁾, Sværholt, Lerpollen¹⁰⁾, Kolvik, Indre Billefjord⁵⁾.

Fredag 5te og 19de november, 3die, 17de og 31te december, 14de og 28de januar, 11te og 25de februar

ved Kistrand, Oldersjord⁴⁾, Repvaag, *Porsangvik, S. Honningsvaag, Nordvaagen, Kjøllevik, *Helnes, Kamøvær, Skarsvaag, Gjøsvær, Maaso, Havøssund, Akkerfjord (Hjelmsø), Sandviken (Hjelmsø), Inga, Finnes, Mafjordhavn.

Lørdag 6te og 20de november, 4de og 18de december, 1ste, 15de og 29de januar, 12te og 26de februar ved Tuffjord

til Hammerfest lørdag formiddag.

Anm. * De med * betegnede steder anløpes kun efter signal fra land eller fra skibet. Kjøllen anløpes naar veirforholdene tillater. Laxefjordbunden og Maaso anløpes en gang hver uke, naar veirforholdene tillater. Røskvik anløpes i maanederne november, december, januar og februar naar veirforholdene tillater eller skibets føre nærmere bestemte. Veines anløpes kun efter signal og kun naar veirforholdene tillater.

1. Kjøllevik, Oldersjord, Tømmervik, Store Torskefjord, Bekkørfjord, Maaso og Laxefjordbunden anløpes kun den ene vei, enten østgaende eller vestgaende eller nærmere avtale med skibets føre.
2. Gaaso anløpes under Iskeiden, naar omstændighetene passer og veirforholdene og daglyset tillater.
3. I tilfælde Ishindring ved Helnes anløpes Lerpollen saavel tur som retur. Indre Billefjord anløpes til utgangen av november.
4. Ret til at anløpe arder utenfor rumen — eller anløp av rutestederne i en anden orden — forbeholdes.
5. Naar avseir eller sædige forhold hindrer anløp av noget sted i rumen, avleveres passagerer og gods paa nærmeste anløpssted paa retur eller påseilende tur.
6. Ret forbeholdes til hver 4de uke straks efter ankomst til Kjøllefjord at renses direkte til Hammerfest for Rengjøring av kjøller etc. Naar ikke anderledes av bekløpsgjort, benyttes direkte-turen til sidste tur i maanden, altsaa 25/11, 23/12 1909 og 27/11, 25/12 1910. Paa disse direkteture anløpes Inga, Finnes og Tuffjord, dersom tiden og forholdene tillater.

7. I november, december, januar og februar utfører d/s „Alten“ fjortendaglig tur til Galten med avgang fra Hammerfest lørdagene 6/11, 20/11 (min uthevning!), 4/12, 18/12, 1/1, 15/1, 29/1, 12/2 & 26/2 kl 6 form. anløpende Sandø, Galten og paa retur Sandø, Meffjord, Skipenes til Hammerfest lørdag eftermiddag. „Kong Eystein“ sløffer derfor anløp av sørøststederne paa tur fra Hammerfest tilsvarende ture, men anløper paa retur som i ruten anført 13/11, 27/11, 11/12, 8/1, 22/1, 5/2, og 19/2

** Juleturen fra Kjøllefjord 23de december gaar skibet direkte til Hammerfest.

Obs.! Fra begyndelsen av mars ruteforandring, ruten underholdes fra den tid med 2 skibe.

Fig. 2. D/S "Kong Eystein" og D/S "Alten" sine ruter på Vestfinmarks fiskevær vinteren 1909-1910. Påsatte piler henviser til forhold omtalt i artikkelen.

Da må vi søke hjelp i rutetabellen for D/S "Kong Eysteins" fart på "Hammerfest – Vestfinmarkens fiskevær – Porsangerford og Laxefjord til Kjøllefjord i november, december, januar og februar 1909/1910". Under Anmerkninger, punkt 7 står det med uthevet skrift "I november, december, januar og februar utfører d/s "Alten" fjortendaglig tur til Galten med avgang fra Hammerfest lørdagene 6/11, 20/11 (min uthevning!), 4/12, 18/12, 1/1, 15/1, 29/1, 12/2 & 26/2 kl 6 form. anløpende Sandø, Galten og paa retur Sandø, Meffjord, Skipenes til Hammerfest lørdag eftermiddag. "Kong Eystein" sløffer derfor anløp av sørøststederne paa tur fra Hammerfest tilsvarende ture, men anløper paa retur som i ruten anført 13/11, 27/11, 11/12, 8/1, 22/1, 5/2, og 19/2" (Fig. 2).

Verdibrevet, stemplet *Galten* 19/11 og *Altenfjord* 20/11, er beviset for at D/S “Alten” virkelig var i Galten den 20. november 1909 og at rutetabellen er blitt fulgt til punkt og prikke! Etter at brevet har ankommet Hammerfest utpå ettermiddagen den 20/11, er det blitt ekspedert ombord på Hamburgruten Hammerfest- Kristiania (rute 2) sin 50. sydgående tur, med avgang fra Hammerfest samme ettermiddag (nødvendigvis noe forsinket ifølge rutetabell!). Brevet er her stemplet *Nordland Postexp.* (litra) H 20.XI-09 ombord på ? D/S “Ragnvald Jarl” samme dag. Etter ankomst til Tromsø neste morgen (søndag 21. nov.) er brevet blitt omlastet til sørgående hurtigrute (rute 4b) som gikk fra Tromsø utpå ettermiddagen (kl 1.00). Etter rutetabellen har brevet ankommet Trondheim tirsdag ettermiddag (23. nov.), for deretter å bli ekspedert med natthurtigtoget fra Trondheim (kl. 20.15) til Kristiania, med ankomst i Kristiania kl. 12.10 neste dag (24. nov.) Her er brevet bragt til Kristiania utkarteringskontor og stemplet *Bureau reexp. de Kristiania* 24.XI.09 for videre utskipning til Danmark.

En bedre “timet” og raskere postgang fra Sørøya til Kristiania i november 1909 var definitivt utenfor rekkevidde!

Så langt om postgangen; hva så med den “ureglementerte” avstemplingen av frimerkene, dvs. ett frimerke med *Galten*-stempel og tre frimerker med *Altenfjord*-stempel?

Stemplene dokumenterer at brevet er et såkalt etterkravs verdibrev. Ved forsendelsen fra Galten poståpneri har brevet vært frankert med 20 øre tilsvarende taksten for et innenlands verdibrev (NK 79 stemplet *Galten*). Ombord på D/S “Alten” har postekspeditøren oppdaget at brevet er underfrankert, ettersom det skulle til København, og har etterfrankert brevet med ytterligere 3 merker (18 øre) til korrekt porto 38 øre for utenriks verdibrev til Danmark i denne verdi (0-150 kr) og vektklasse (0-20 g) (iflg. portotaxt av 1ste Juli 1891). Merkene er avstemplet med skipets stempel *Altenfjord*.

Når feil av denne typen oppsto skulle postekspeditøren ifølge reglementet ettersende et portokart til avgående poststed med etterkrav på det angjeldende beløp, i dette tilfelle 18 øre. I portoloven av 1. juli 1888 heter det : “Ankommer til en postanstalt forsendelser med utilstrekkelige antall frimerker uten å ha blitt satt i porto, påsettes forsendelsen frimærker for det manglende beløp og tilbakemeldelse sendes utgangsstedet. Det manglende beløp tilkarteres denne postanstalt”.

I sirkulære 31/1893 er det foretatt en ytterligere presisering: “Ankommer det en postanstalt brev uten at det tilstrekkelige antall frimærker er påsatt, og som ikke er satt i porto, påsettes nødvendige frimærker og det manglende beløp oppføres i et portokart, bl. 203 til utgangsstedet, og grunnen til karteringen påføres tilbakemeldelsen. Utgangsstedet påsetter portokartet portomærker for beløpet, som kasseres med datostempel”.

I sirkulære 35/1899 heter det videre: “Fra 1 okt innføres nye regler for behandling av portokart: Mottatte portokart skal nå etter å ha blitt frigjort med portomærker, tilbakesendes med første post til utkarteringspostanstalten”.

Blanket nr. 203.
Düpl. F

Porto-kart

fra *Nordlands postexp. F. III Hasvik*

den *27 januar* 1905.

Antal forsendelser.	Forsendelsernes beskaffenhed.	Porto at tilsvare ved paaklæbning af portomerket paa kartet.	
1.	2.	3.	4.
/	Ubetalte omekspererede eller tilbagesendte a) almindelige forsendelser b) værdiforsendelser . . . *) Tilbagemeldelser om feiltakseringer og lignende .		20

*) Tilbagemeldelse

veilkommende *Hasvik* brev-post hertil af *26/1*

ekspereret af

*Alm. brev til distriktslæge Christophersen Kistrand
 merket "frc" var ikke paasat frim.
 Brevet veide over 15 gr. 20 øre tilkarteres.*

Ejvjen

November 1901.

Fig. 3. Portokart, blankett 203, sendt fra D/S "Erling Jarl" (Nordlands Posteksp. F 27. januar 1905) til Hasvik poståpneri med et etterkrav på 20 øre anført "brev-post hertil af 26.1 ang. Alm. Brev til distriktslæge Christophersen, Kistrand merket "frc" var ikke paasat frim. Brevet veide over 15 gr. 20 øre tilkarteres. Evjen". Ved Hasvik poståpneri er porto-kartet påført et 20 øres frimerke (NK 79) stemplet "Hasvik 13-2-1905" og deretter sendt tilbake til postekspedisjonen ombord på D/S "Erling Jarl".

I Fig. 3. er vist et eksempel på et slikt porto-kart (blankett 203), sendt fra D/S "Erling Jarl" (Nordlands postekspedisjon F) til poståpneriet i Hasvik (også på Sørøya!) i 1905 med etterkrav 20 øre for et ufrankert, dobbeltvektig brev og her påsatt NK 79 og stemplet "Hasvik 13-2-05" og returnert til postekspedisjonen ombord på hurtigruta.

Et tilsvarende portokart er ganske sikkert også blitt sendt fra postekspedisjonen ombord på D/S "Alten" til poståpneren i Galten i forbindelse med det omtalte brevet.

Underfrankerte, korrigerede verdibrev, som har avstedkommet etterkrav til postkontoret på utgangsstedet, er slett ikke vanlig å finne. De utsendte portokart, som har vært benyttet ved slike anledninger, er lettere å finne. Som posthistorikere kan vi bare drømme om en gang å finne et etterkravs verdibrev med tilhørende portokart!